

HORVÁTH GEORGINA

A bizonyítási tilalmak

A bizonyítás a büntetőeljárás egyik legfontosabb része, olyan eljárási cselekmények sorozata, amelyeken keresztül fel lehet deríteni és meg lehet állapítani a történeti tényállást. A büntetőjogi felelősség kimondásának ugyanis előfeltétele a történeti tényállás valóságnak megfelelő megállapítása. A bűnügyi vizsgálók, az ügyészek és a büntetőügyekben eljáró bírák tevékenységének jelentős részét adja a bizonyítás, amelyet éppen az (anyag) igazság megállapításának biztosítása érdekében szigorú szabályokkal vesz körül a jogalkotó. Jelen tanulmány az e szabályok között található tilalmakat tekinti át. A bizonyítási tilalmakon belül rövidebben tárgyalom a bizonyítás tárgyára, valamint módjára vonatkozó tilalmakat, és hosszabban fejtem ki az egyes bizonyítási eszközökre vonatkozó tiltó szabályokat. Végezetül a bizonyításra vonatkozó szabályok megszegésének a következményeit mutatom be.

A büntetőeljárás törvényben a bizonyításra vonatkozóan pozitív és negatív szabályokkal találkozzunk. Pozitív szabályok azok, amelyek a bizonyítás tárgyára vonatkoznak, a negatív szabályok azok, amelyek a bizonyítást korlátok közé szorítják, például az eljárásban részt vevők jogainak érvényesülése miatt. Az eljárási törvények a bizonyítás tárgyául szolgáló tényeket többségükben ez utóbbi, negatív értelemben közelítik meg.¹ Mindazokat a rendelkezéseket, amelyek a bizonyítás tárgyára, az eszközeire, eljárásaira és az egyes bizonyítási módokra nézve tiltó szabályokat tartalmaznak, bizonyítási tilalmaknak nevezzük. A törvényben nem egyetlen helyen találjuk meg ezeket, hanem elszórtan rendelkezik róla a jogalkotó az adott jogintézménynél. Ez a szabályozás azonban alapvetően bizonytalansághoz vezethet.²

A bizonyítási tilalmakat csoportosíthatjuk aszerint, hogy abszolút vagy relatív tilalmakról beszélünk. Előbbi esetén a tárgy vonatkozásában egyáltalán nem folytatható bizonyítás, míg utóbbi esetén csak meghatározott bizonyítási eszközzel nem folytatható le a bizonyítás. A relatív tilalmak első csoportja az általános tilalmak, mint például azok az esetek, amikor a tanú megtagad-

¹ Cséka Ervin: A bizonyítást kizáró szabályok a büntető eljárásban. In: Tóth Károly (szerk.): In memoriam dr. Kovács István akadémikus, egyetemi tanár. Szeged, 1991, 73. o.

² Cséka Ervin: „Örökzöld” kérdések a büntető bizonyításban. In: Farkas Ákos – Görgényi Ilona – Lévai Miklós (szerk.): Ünnepi tanulmányok Horváth Tibor 70. születésnapja tiszteletére. Miskolc, 1997, 173. o.

hatja a vallomástételt. Második csoportja a különös tilalmak, ebben az esetben csak egy-egy tényre, kérdésre nem hallgatható ki a tanú.³

A jogirodalom a bizonyítási tilalmaknak a korábban említett hármas felosztását használja, tehát hogy a tilalom a bizonyítás tárgyára, eszközére vagy módszerére vonatkozik, így ezt használom én is. A bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmakat külön pontban fogom kifejteni, ezen keresztül jelezve a tilalmakra és a bizonyítás szabadságára vonatkozó észrevételeimet.

A bizonyítás tárgyára vonatkozó tilalmak

A bizonyítás tárgyát a büntető anyagi és eljárásjogilag releváns tények teszik ki. Emellett adott esetben a polgári jogilag⁴ vagy a szabálysértési jog⁵ szempontjából releváns tények is adhatják a bizonyítás tárgyát.⁶ Büntető anyagi jogi értelemben így például releváns tény az elkövető személye, a cselekmény tárgyi, alanyi oldala. Az eljárásjog oldaláról ilyen körülmény például az előzetes letartóztatás elrendeléséhez, perújítási ok eldöntéséhez, az illetékesség megállapításához szükséges tény.⁷ Ezeknek a tényeknek a körét részleteiben a jogtudomány útmutatásait figyelembe véve a jogalkalmazási gyakorlat alakítja⁸, alapvető követelmény, hogy a ténymegállapítási és a jogi relevancia közötti kapcsolat fennálljon.⁹ Vannak azonban olyan tények, amelyeket célszerűségi szempontból nem szükséges bizonyítani. A Be. 75. § (3) bekezdése szerint a köztudomású tényeket, valamint azon tényeket, amelyekről a hatóságnak hivatalos tudomása van, nem kell bizonyítani. A jogtudomány ezeken kívül kimunkált további kategóriákat is, ahol szükségtelen bizonyítani: a tudományos tételek¹⁰, illetve a vélelmek.¹¹

³ Király Tibor: A bírói megismerés határai a büntető eljárásban. Jogtudományi Közlöny, 1969/11., 554. o.

⁴ A polgári jogi igény elbírálásához szükséges tények.

⁵ A szabálysértés elbírálásához szükséges tények.

⁶ Hack Péter témavezetővel való konzultáció alapján.

⁷ Király Tibor: Büntető eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 246. o.

⁸ Cséka Ervin (1991): i. m. 72. o.

⁹ A bizonyítandó tény ugyanis ekkor válhat bizonyítottá.

¹⁰ Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről. KJK, Budapest, 1972, 88. o.

¹¹ Vida Mihály a vélelmeket nem kezeli külön kategóriaként, hanem beolvasztja ezeket a hatóság által hivatalosan tudott tények közé. A többségi álláspont a jogtudomány által kimunkált további tények között ad teret a vélelmeknek. Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Károlyi Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: A büntetőeljárás jogi alapjai I. Béla Kiadó, Szeged, 2006, 202. o.

A megdönthetetlen vélelmekkel ellentétes, és a tudományos tételek cáfolására irányuló bizonyítás viszont tilos. Jogszabályok tartalma ugyancsak nem lehet a bizonyítás tárgya, hiszen a vélelem (vagy olykor fikció¹²) szerint azok ismertek az eljárásban részt vevők, a hatóságok és az állampolgárok előtt is.

Mindezek mellett *Cséka Ervin* külön tiltott kategóriaként kezeli az országgyűlés alkotmányával ellentétes bizonyítást is.¹³ Ebben az esetben arról van szó, hogy az alaptörvényben meghatározott alapelvekkel ellentétes bizonyítást nem szabad folytatni.

Király Tibor és *Cséka Ervin* egyetért abban, hogy a büntető törvénykönyvet figyelembe véve melyek azok a tények, amelyekre nem lehet bizonyítást folytatni. Így a tizennegyedik életévét el nem érő elkövető nem büntethető, és ezáltal a belátási képességére¹⁴ nézve nem lehet bizonyítást folytatni. Ebben újdonságot hozott a 2012. évi C. törvény, az új Btk., ugyanis az abszolút tilalmat relatívvá tette, tekintve, hogy öt bűncselekmény megvalósítása esetén engedi a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátásra nézve a bizonyítást, amennyiben az elkövető a tizenkettedik életévét már betöltötte.¹⁵ Emellett a becsületsértés, rágalmozás, kegyelemsértés tényállásainak megvalósulása esetén is tiltott a valóság bizonyítása, kivéve, ha a bizonyítást a közérdek vagy a magánérdek indokolja.¹⁶ Ha ez az indok nem áll fenn, nem lehet bizonyítást folytatni.¹⁷

Az ittas vagy bódult állapotú elkövető beszámítási képessége sem lehet a bizonyítás tárgya. Az elkövető ebben az esetben olyannak számít, mint akinek teljes beszámítási képessége volt – tekintettel arra, hogy a cselekmény tárgyi oldala kerül előtérbe az alanyi oldallal szemben a minősítés során.¹⁸ Utóbbit nem is kell vizsgálni. Az ittas elkövető¹⁹ beszámítási képessége kap-

12 Vélelemlről beszélünk abban az esetben, ha a jogszabály előírja, hogy a bíróság az ítéletet nem közvetlenül bizonyított, hanem csak valószínű tényállásra alapítsa. A vélelemnek két fajtája van: megdönthető vélelemmel szemben az ellenbizonyítást lehetővé teszi a jogszabály, míg megdönthetetlen vélelem esetében nem megengedett a bizonyítás. A fikció esetén ezzel szemben a bíróság valótlan, képzelt tényállásra alapítja az ítéletét, amely tartalmi szempontból nem bizonyítás, hanem a jogfejlesztés sajátos eszköze. Így fikcióval szemben szóba sem jöhet bizonyítás. Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és institúciói. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest, 2014, 159. o.

13 Cséka Ervin (1991): i. m. 74–75. o.

14 Megjegyzendő, hogy a gyermekkor nem a beszámítási képességet zárja ki. A beszámítási és a belátási képesség közötti különbség elemzése a tanulmány témáját meghaladná, így ettől eltekintek.

15 Btk. 16. § emberölés, erős felindulásban elkövetett emberölés, testi sértés, rablás, kifosztás.

16 Király Tibor (1969): i. m. 555. o.

17 Btk. 229. §

18 Legfelsőbb Bíróság III. Büntető Elvi Döntés.

19 Az önhibából eredő ittaság az elemzés alapja, amennyiben nem áll fenn önhiba, a Btk. 17. §-a alapján eleve kizárt a büntethetősége.

csán elsőre úgy tűnik, mintha a törvény megdönthetetlen vélelmet állítana fel. Vélelem esetén a bíróság az ítéletét nem a közvetlenül bizonyított, hanem csak a valószínű tényállásra alapítja. A beszámítási képesség meglétekor azonban nem valószínűsítés jelenik meg²⁰, hanem a bíró a beszámítási képességet eleve adottnak veszi – tehát valótlán, képzelt tényállásra alapítja az ítéletét²¹, ami azt jelenti, hogy ez fikció, és nem vélelem. Fikció esetében pedig ellenbizonyítás szóba sem jöhet.

Az eljárási törvény is tartalmaz további tilalmakat, így a jogerős ítélettel szembeni bizonyítás is tilos. Ez alapvetően azzal függ össze, hogy az ítélet helyessége, megállapításai nem vonhatók kétségbe – legfeljebb rendkívüli perorvoslattal támadhatók meg. Ez egy teljes hatályú hatósági döntés, amelynek esetében a jogerő alkotórésze a kötelező erő mellett a bizonyítási erő is, tehát egységesen, az ítélet minden rendelkezésére, ténymegállapítására, jogi értékelésére kiterjed.²²

Mindezek alapján a bizonyítás tárgyára vonatkozó tilalmak indoka tehát két oldalról közelíthető meg. Egyfelől célszerűségi okokra vezethető vissza, így az eljárás elhúzódása, a felesleges, irreleváns bizonyítás elkerülése. Másfelől viszont alapvető értékű, biztosíték jellegű rendelkezések is megjelennek benne, így a törvényesség figyelembevétele, valamint a bírósági ítéletek igazságának (és valóságának) elfogadása.

A bizonyítás módjára vonatkozó tilalmak

Az egyes bizonyítási módszereknek a tilalma mögött az a megfontolás áll, hogy ezek törvénytelenek, illetve az igazság kiderítésére veszélyesek.²³ Az idesorolható tilalmak egy része a büntető törvénykönyv tényállásaiba is ütközik. Emellett tág értelemben a büntetőeljárást átható alapelvek megsértése is tiltott módként jelentkezhet (például kontradiktórius elv, közvetlenség, nyilvánosság elvei stb.).

Szűk értelemben beszélhetünk a törvényben rögzített speciális bizonyítási elvekkel ellentétes módszerekről. Példának okáért a büntetőeljárást szabá-

20 A jelenlegi szabályozás az ittasság fokát tudja mérni (Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 13. számú módszertani levele), azonban tekintettel arra, hogy az alkohol valós hatása az emberi szervezetre nagyban függ testi (például testtömeg) tényezőktől, gyakorlatilag kizárt lenne objektív mércét állítani arra nézve, hogy mikortól nem beszélhetünk beszámítási képességről.

21 Földi András – Hamza Gábor: i. m. 159. o.

22 Cséka Ervin (1991): i. m. 77. o.

23 Király Tibor (1969): i. m. 560. o.

lyező 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 78. § (4) bekezdése szerint nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg. *Gácsi Anett* megállapítása, miszerint ennek a szakasznak a grammatikai értelmezése azt vonja maga után, hogy a jogalkotó nem számol a bizonyítási eljárások szabályainak megszegésével, ezáltal hiányosan fogalmaz a jogalkotó, és csak a törvénytelen bizonyítási eszközöket zárja ki az eljárásból, véleményem szerint nem helyes.²⁴ A bizonyítási eljárások célja a bizonyítékok helyállóságának ellenőrzésén túl éppen a bizonyítási eszközök beszerzése²⁵, tehát ha a bizonyítási eljárás szabályait megsértik, ugyanahhoz jutunk: „más tiltott módon” szerzett meg bizonyítási eszközt a hatóság – ki kell rekeszteni a bizonyítékok közül. Kiemelendő a Be. 77. §-a is, amely a bizonyítási eszközök felderítésére, összegyűjtésére, biztosítására, felhasználására a törvény rendelkezéseinek betartását követeli meg, továbbá meghatározza, hogy a bizonyítási eljárások lefolytatásának módját a törvény szabályozhatja. Az egyes bizonyítási eljárásoknál egzaktt módon szabályozza a jogalkotó a lefolytatás menetét²⁶, még ha az adott rendelkezésnél nem jelöl is joghátrányt, amennyiben lényeges eljárási szabálysértés történe, például az arról készülő jegyzőkönyvet mint bizonyítási eszközt ki kellene zárni.

Gyakorlatilag a legfontosabbak azok a tiltott bizonyítási módok, amelyek alkalmazására a törvény kifejezett kizáró, negatív rendelkezései ellenére vagy a pozitív bizonyítási szabályok mellett, helyett, azokat be nem tartva kerül sor.²⁷

A tiltott bizonyítási módok közül a kényszervallatás²⁸ az első, ami érthető módon felvetődik. Az inkvizitórius eljárási rendszer előszeretettel alkalmazta, tekintve, hogy a terhelt beismerő vallomásával mint egyedüli bizonyítási eszköz kicsikarásával bűnösséget megállapító ítéletet lehetett hozni.²⁹

Ma amellet, hogy más bizonyítási rendszert követünk, alapjogi, emberi jogi szempontból is túrhetetlen lenne bármiféle kényszer vagy fenyegetés, bántalmazás, kínzó, embertelen bánásmód egy olyan eljárásban, ahol egyfe-

24 Gácsi Anett Erzsébet: A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban. PhD-értekezés. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2015, 93. o.

25 Hack Péter (szerk.): Büntetőeljárás jog I. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 134. o.

26 Vadász Viktor: A szabad bizonyítás elve és a bizonyítékok felhasználásának törvényi tilalma. *Ügyészek Lapja*, 2009/6., 11. o.

27 Cséka Ervin (1991): i. m. 89. o.

28 Btk. 301. §

29 Hack Péter (szerk.): i. m. 163. o.

löl az ártatlanság védelme él, másfelől a szigorú törvényességnek meg kell felelni. Az ENSZ Emberi jogok egyetemes nyilatkozatának 5. cikke, a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának 7. cikkelye³⁰ kimondja, hogy senkit sem lehet kínvallatásnak alávetni. Az Európa Tanács keretei között először az 1950-ben született Emberi jogok európai egyezményének 3. cikkelye³¹ deklarálta a kínzás általános tilalmát, majd az 1987-es strasbourg-i egyezmény is megszületett specifikusan a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről.³² Az ENSZ 1987-ben külön egyezményt fogadott el³³ a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok ellen. Az alaptörvény III. cikke jegyzi mindezeket, míg garanciális szabályként az új Btk. 303. §-a rendelkezik a kényszervallatás büntetendőségéről. Az alapjogi szempontokból egyértelműen látszik, miért tiltott mód.

Király Tibor és Cséka Ervin kérdésként jelöli meg, hogy a narkotikumok, a hipnózis és a poligráf alkalmazása mennyiben megengedett.

A módszerek az idővel és a rendszerekkel változnak ugyan, de az igény ugyanaz: igazat mond-e a terhelt (vagy adott esetben a tanú). Ezért vetődik fel érdekes kérdésként a jelenlegi rendszerben a narkotikumok, a hipnózis és a poligráf alkalmazhatósága. A narkotikumok és a hipnózis alkalmazása visszaélésekre adhat lehetőséget, ez pedig elkerülendő – mindamellett, hogy igazságmegállapításra sem tartják őket kifejezetten alkalmasnak.³⁴ Miután nem bizonyítható alkalmasságuk, és a használatuk sokkal inkább a gyanúsított jogait sértené – figyelembe véve, hogy az eljárás célját tekintve nem engedhetnék meg őket –, véleményem szerint tiltott módként kell őket definiálni.³⁵

Míg régebben a poligráf beengedése a büntetőeljárásba kérdéskör alapvetően megosztotta a jogtudósokat, addig manapság – feltehetően főként a gyakorló jogászok hatására – a „hazugságvizsgáló” alkalmazása (sajnos olykor bizonyítási eszköznek titulálása) nem példa nélküli. Úgy is lehet fogalmazni, hogy a poligráf az egyszerűsítés, gyorsítás eszköze lett, a múlt tényei feltárásának és a bizonyításnak a mesterséges jobbkeze. Az alkalmazás megengedhetőségének dogmatikai alapja azonban nagyban hiányzik, és ezt a nem elha-

30 Az egyezségokmányt az 1976. évi 8. tvr. hirdette ki.

31 Az egyezményt az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki.

32 Az egyezményt az 1995. évi III. törvény hirdette ki.

33 Az egyezményt az 1988. évi 3. tvr. hirdette ki.

34 Király Tibor (1969): i. m. 560. o.; Cséka Ervin (1991): i. m. 91. o.

35 A narkotikumok és a hipnózis nyilvánvaló elfogadhatatlansága miatt nem fejtem ki bővebben az ilyen jellegű eljárások ellen szóló érveket. Emiatt csak a poligráfos vizsgálatra vonatkozó megállapításaimat tárgyalom.

nyagolható szempontot, annak következményeit az időszertőség igénye elfátyolozza.

A poligráf alkalmazhatósága kapcsán azokat a megállapításokat vázolom, amelyek meghatározzák, hogy kikkel szemben alkalmazható, és az eljárás mely szakaszában.³⁶

A kérdéssel Legfelsőbb Bíróság az 1997/115. határozatában foglalkozott, megállapította, hogy a Be. úgy rendelkezik, hogy ha nem sértik meg a törvény rendelkezéseit, akkor a poligráfos vizsgálat eredménye szakvéleményként szabadon felhasználható. A jelenlegi szabályozásban azonban nem szakértő, hanem szaktanácsadó végezheti el a vizsgálatot.³⁷ A vizsgálat tudományos megalapozottságának a kérdése nem a jog területére tartozik, így az eljárásbeli használhatósága az, ami kérdéses.

A nyomozási szakaszban azért lehet elfogadni a poligráfos vizsgálatot – vagy bármilyen más cselekményt, amelyet a törvény kifejezetten nem tilt –, mert a nyomozó hatóság verzióinak a felállításához kitűnő lehetőség.³⁸ A hatóságnak az eljárás elején adott esetben nagyon kevés információja van. Fontos szempont a nyomozási szakaszban, hogy annak időtartamát csökkentheti és az eljárás eredményességét növelheti.³⁹ A terhelt vallomása, ha beleegyezik, kizárólag annak érdekében ellenőrizhető a poligráffal, hogy a hatóság tovább haladhasson a gyanú közlése után.

A bírósági szakaszban viszont megengedhetetlen, mert adott esetben automatizálhatja is az eljárást, és átveheti az igazságszolgáltatás szerepét azzal, hogy ténylegesen eldönti a bűnösség kérdését a beismerő/tagadó vallomás igaz/hamis voltáról szóló eredmény.⁴⁰ Emellett gyakorlati oldalról nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy az eljárás előrehaladtával túlságosan sok adat jut a kihallgatandó személy tudomására ahhoz, hogy a műszeres vizsgálat hatékony legyen.⁴¹ Az automatizálás a következőt jelenti: a bíróság például szakértőt alkalmazna a vádlott szavahihetőségének megállapítására, ami eleve mérlegelési kérdés. Ebben a mérlegelési kérdésben a szakértő nyilatkozna, majd a szakértő mérlegelési kérdésben tett nyilatkozatát a bíró-

36 Bővebb elemzésre lásd Horváth Georgina: A poligráf a büntetőeljárás rendszerében. In: Hack Péter – Király Eszter – Korinek László – Patyi András (szerk.): Gályapadból laboratóriumot. Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015, 271–279. o.

37 Be. 182. § (2) bek.

38 Budaházi Árpád: Poligráf a büntetőeljárásban. *Belsőügyi Szemle*, 2011/12., 205. o.

39 Alföldi Ágnes Dóra: A poligráf alkalmazásának anomáliái a büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*, 2013/1., 35. o.

40 A. M. Larin: Poligráf és személyiségi jogok a büntető eljárásban. *Magyar Jog*, 1982/4., 356. o.

41 Sziójártó István: Poligráf a büntetőeljárásban. *Bűnügyi Szemle*, 1998/7–8., 41. o.

ság mérlegelné. Ez a tevékenység azt idézné elő, hogy „[...] elég különös helyzetbe kerülne a bíróság: azt kellene állítania, képes annak a bizonyítási eszköznek és bizonyítéknak a mérlegelésére, mely azt a mérlegelési tevékenységet pótolja, amelyre képtelennek érezte magát”⁴².

A jelenlegi szabályozás azonban ennél egyszerűbb: miután szaktanácsadói közreműködést ír elő, bizonyítási eszközként szóba sem jöhet a poligráf eredménye.⁴³ A nyomozás során azonban igénybe vehető, hiszen a hatóság az egyes verziók felállítása és ellenőrzése kapcsán a jog által kifejezetten nem tiltott eszközöket igénybe veheti.⁴⁴

A jelenleg hatályos törvény a gyanúsított és a tanú⁴⁵ esetében engedi meg a poligráf alkalmazását – utóbbi esetében a már említett gyakorlati szempontok dominanciája miatt. Mindkét esetben törvényi követelmény az önkéntes hozzájárulás. A tanúval szembeni alkalmazását látom problematikusnak a következők miatt: a tanúnak eleve igazmondási kötelezettsége van az eljárás során, így a hamis tanúzás Damoklész-kardja a feje felett lebeg minden szakaszban, ahol kihallgatják. A másik ok, hogy ez a vizsgálat a laikusok által is tudottan kemény pszichés intervencióval⁴⁶ jár, aminek – a tanú eljárásjogi pozícióját tekintve – szükségtelen kitenni a tanút. Az eljárási pozíció kapcsán további megállapítás, hogy amíg a gyanúsított számára előnyökkel járhat a vizsgálat, addig a tanú esetében csak hátrányok jelentkezhetnek, ezt egyes szerzők nem kívánják elfogadni.⁴⁷

Az előbbi indokok alapján a poligráfot a nyomozási szakaszban megengedettnek, a bírósági szakaszban megengedhetetlennek találtam. A nyomozási szakaszban is csak a gyanúsított vallomásának ellenőrzésére szolgálhat, tehát a tanúval szemben nem lenne szabad alkalmazni. Emellett csak a gyanúsított önkéntes beleegyezésével – figyelembe véve azt a helyénvaló szempontot, hogy lehetősége van tisztázni magát az eljárásban.

42 Erdei Árpád: Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. Magyar Jog, 1988/3., 214. o.

43 Vö. Fővárosi Ítélőtábla Büntető Kollégiuma 5/2014. (IX. 29.) BK véleménye.

44 Budaházi Árpád: i. m. 205. o.; Erdei Árpád: i. m. 215. o.

45 A 2013. évi CLXXXVI. törvény módosította a Be.-t, így került bele a poligráf tanúval szembeni alkalmazhatósága. Az indokolás szerint krimináltaktikai szempontok indokolják a rendelkezés beiktatását. (Korábban csak a kiemelt jelentőségű ügyekben volt erre lehetőség.)

46 Erdei Árpád: i. m. 217. o.

47 Budaházi Árpád: i. m. 109. o.

A bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmak

A büntető-eljárásjog tudománya a bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmak kapcsán egyrésztől általános tilalmakat állít fel, amelyek minden bizonyítási eszközt érintenek, valamint speciális, csak egyes bizonyítási eszközökre vonatkozó kizáró szabályokat.⁴⁸ A bírói megismerés lehetőségének korlátozása szempontjából a helyettesíthető és a nem helyettesíthető bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmakat különíthetjük el. A helyettesíthető eszközöknek – mint a szakértői vélemény – nincs korlátozó hatásuk a bírói megismerésre, miután a kizárt szakértőt pótolható más szakértővel, tehát az ügy megismerésére ez nem gyakorol hatást. A nem helyettesíthető eszközök a tanúvallomás, az okirat, a tárgyi bizonyítási eszköz és a terhelt vallomása.⁴⁹ Az egyes eszközöknél elemzem a speciális bizonyítási tilalmakat és a tilalmak megsértésének a következményeit.⁵⁰

A tanúvallomás

Ha egyáltalán nem hallgatható ki a tanú az eljárásban, vagy csak bizonyos tényekre nem hallgatható ki, akkor ez a bizonyítás tárgyára vonatkozó tilalomnak felel meg. A tanúvallomás abszolút akadályai: a lelkes, a védő nem hallgatható ki arról a tényről, amelyről ilyen minőségében szerzett tudomást, ahogyan a hatósági tanú sem, ha titoktartási kötelezettség terheli. Kissé árnyaltabb a minősített adatról való kihallgatás, ez esetben a minősítő adhat felmentést. Az abszolút akadályok közül a Be. 81. § (1) bekezdés c) pontja felel meg a bizonyítási eszközre vonatkozó akadálnak, így akitől a testi vagy szellemi állapota miatt nyilvánvalóan nem várható helyes vallomás, nem hallgatható ki tanúként. A relatív tanúzási akadályok közül pedig a Be. 82. § (1) bekezdés a) pontja szerint a terhelt hozzátartozói minőség alapozza ezt meg. Az első esetben nem várható el a valóság-hű vallomás, ennek a testi vagy szellemi fogyatékoság az oka. A második esetben Cséka azt állapítja meg, hogy a tör-

48 Cséka Ervin (1991): i. m. 84. o.

49 Király Tibor (1969): i. m. 559. o.

50 Gácsi Anett Erzsébet a kutatásában megállapította, hogy a leggyakoribb oka a bizonyítási eszközök kizárásának a Be. 78. (4) bekezdés II. fordulatában meghatározott „más tiltott módon” való beszerzés. Gácsi Anett Erzsébet: Bizonyítási tilalmak a magyar büntetőeljárásban: a törvénysértő (jogellenes) bizonyítékok kizárása. In: Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): Sapienti sat. Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2012, 181. o.

vény elfogultságot vélelmez.⁵¹ Véleményem szerint itt nem vélelem áll fenn, hanem az a probléma, hogy a törvény mennyiben kötelezheti a tanút arra, hogy a hozzátartozóját érintően igazat valljon. Ez sajátos dilemmát okoz. A tanú vagy elmondja az igazat, ami a hozzátartozója számára terhelő és akár a legsúlyosabb következményeknek is kiteszi, vagy hamisan vall és vállalja a következményeket.⁵² Belátható, hogy ekkora terhet nem lehet a tanú vállalni. A hozzátartozói viszony és a tanúzási kötelezettség ütközik itt össze, amelynek során a jogalkotó a hozzátartozói viszonyt tekinti elsődlegesnek, és nem várja el a tanútól, hogy aktívan közreműködjön a hozzátartozója büntetőjogi felelőssége megállapításában.

A tanúvallomás esetén a mentességi okok ellenére történő kihallgatás következménye, hogy az bizonyítékként nem vehető figyelembe. Ennek törvényességi indokai vannak. A Be. 82. § (2) bekezdése alapján a mentességi okokra történő figyelmeztetés elmaradása ellenére kihallgatott tanú vallomása úgyszintén nem vonható a bizonyítékok közé – a jegyzőkönyvnek is tartalmaznia kell a tanú figyelmeztetését és a figyelmeztetésre adott válaszát is. A problémát a legegyszerűbben egy példával lehet bemutatni.

Tételezzük föl, hogy egy többszörösen minősülő emberölés miatt folyamatban lévő büntetőeljárásban a nyomozó hatóság elmulasztotta figyelmeztetni a tanút a mentességi okokra, és kihallgatták. A tanú nem tagadta volna meg a vallomástételt a hozzátartozói minőségre vonatkozóan. Ez a tanú – közkeletű kifejezéssel élve a koronatanú – az egyetlen, aki teljes mértékben a vallomásával alá tudja támasztani a bűncselekmény megtörténtét, látta, hogy a terhelt az elkövető stb. A tanút a tárgyalásra idézik, hogy kihallgassák – immár törvényes módon, de időközben meghal. Fel lehet ilyen esetben olvasni a tanú vallomását a tárgyaláson? Bevonható-e a vallomása a bizonyítékok közé?

A példa szándékosan olyan helyzetet ír le, hogy az olvasó azt érezhesse, teljes bizonyossággal nem tagadta volna meg a tanú a vallomástételt, és a tárgyaláson is ugyanazt vallotta volna, mint a nyomozási szakaszban. Az elkövető a terhelt, aki megkapja a méltó büntetését. Az igazságérzetünk első pillantásra azt sugallhatja, hogy ebben az esetben a bíróság felolvashatja a nyomozási iratokban szereplő tanúvallomást. A törvény 296. § (1) bekezdés a) pontja szerint a bíróság ismertetheti vagy indítványra felolvashatja a tanúvallomást, ha a tanú a tárgyaláson nem hallgatható ki. Ennek alapján a bizo-

⁵¹ Cséka Ervin (1991): i. m. 86. o.

⁵² Király Tibor (1969): i. m. 562. o.

nyitás anyagává lehetne tenni a tanú korábbi vallomását. Az ellenérv – és véleményem szerint a helyes gyakorlat – az, hogy a Be. 82. § (2) bekezdését hívjuk segítségül, és ennek alapján megállapítjuk, hogy törvénytörő a bizonyíték, hiszen a törvényben meghatározott mentességi okokra figyelmeztetés nélkül hallgatták ki. Bár nem pótolható a vallomásából származó bizonyíték, kirekesztjük a bizonyítékok köréből.

A Be. 291. § (3) bekezdése azt mondja ki, hogy a vádlottnak a nyomozási szakasz során tett tanúvallomása csak akkor olvasható fel, ha a mentességi okokra történő figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasza kiolvasható a jegyzőkönyvből. A javaslatom az, hogy ezt a szabályt a tanúvallomás felolvasásáról és ismertetéséről rendelkező szabályok közé is be kellene építenie a jogalkotónak: 296. § (5) *A tanúnak az (1) bekezdés a) pontja szerinti tanúvallomása csak akkor olvasható fel, ha a mentességi okokra történő figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasza kiolvasható a jegyzőkönyvből.*

A szakvélemény

A szakvéleményre vonatkozó bizonyítási tilalmak ismertetése előtt szólni kell arról, hogy a szakértők alkalmazása és a bizonyítás szabadságának elve milyen kapcsolatban áll egymással.

A szakértőkre vonatkozóan a törvény kötelező alkalmazásukat rendeli bizonyos esetekben. Ekkor más bizonyítási eszközt nem lehet igénybe venni. Mindez a bizonyítás tárgyára, az adott tényekre vonatkozóan olyan korlátokat állít fel, amelyek a szabad bizonyítás szó szerinti, klasszikus értelmének a csorbítását vonják maguk után – egyben megerősítik azt a megállapítást⁵³, hogy a szabad bizonyítás relatív fogalom.

E helyütt kizárólag a bizonyítási eszközre vonatkozó tiltó szabályként az úgynevezett kizárási okok jelennek meg. Ezeket Cséka intern jellegű – belső – tilalomnak tekinti, amelynek során a tény bizonyítására kijelölt szakértő mégsem járhat el.⁵⁴ A törvény a 103. § (1) bekezdésében tárgyalja ezeket az eseteket, taxatív felsorolva, hogy az eljárásban ki nem vehet részt szakértőként.

A szakvélemény kapcsán fontos megjegyzés, hogy ez a bírói megismerésnek alapvető, esetlegesen perdöntő, de egyben áttételes forrása.⁵⁵ A bíró mi-

⁵³ Erdei Árpád: Az igazság megállapítása, törvényesség és igazságosság – szempontok a büntetőbírói döntés minőségének a megítéléséhez. In: Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): i. m. 112. o.

⁵⁴ Cséka Ervin (1991): i. m. 87. o.

⁵⁵ Király Tibor (1972): i. m. 67. o.

után a szakértő elkészítette a véleményét, megvizsgálja, szabadon mérlegeli azt, ellentmondás, hiányosság esetén a szakértőt a szakvélemény kiegészítésére hívja fel vagy meghallgatja. Ez után tud dönteni arról, hogy az abban foglaltakat mennyire tekinti döntő jelentőségűnek. Tekintve, hogy a Be. kötelezően írja elő a szakértő alkalmazását abban az esetben, ha különleges szakértelem szükséges a döntéshez – amely szakértelemnek egyébként akár a birtokában van (esetleges további képzettsége kapcsán), akár nem, mivel ez egy objektív mérce –, ki kell rendelnie a szakértőt. Majd a szakvélemény megállapításaira alapozva meggyőződése szerint kell döntenie.

A szakvélemény egyetlen esetben sem jelenthet abszolút értelemben elfogadott bizonyítási eszközt, tehát a bíró dönthet úgy, hogy kizárja, nem veszi figyelembe. Ebben az esetben is indokolási kötelezettség terheli a tekintetben, hogy miért nem fogadta el a szakvéleményt. Ez az indokolási kötelezettség azonban többet jelent más bizonyítási eszközökhöz viszonyítva, hiszen itt szakkérdésekből következő tények el nem fogadásáról dönt – amivel kapcsolatban a kiindulópontonról (szakmai jártasság) elvben nincs ismerete. Fontos azonban megjegyezni, hogy önmagában a szakértelem hiánya nem vezethet odáig, hogy egy szakvéleményben foglaltakat abszolút érvényűnek fogadjon el a bíró. A bíróságnak minden esetben egyenként és összességében kell értékelnie a bizonyítékokat, így mérlegelés alá kell vonnia a szakvéleményből mint bizonyítási eszközökből következő bizonyítékokat is. Meg kell találnia azt a középutat, amikor is nem mond le a szakvélemény jogi értékeléséről (egyben perdőntőnek elfogadva az ott írtakat), mindazonáltal nem lehet megkövetelni azt sem, hogy a szakkérdések kapcsán laikus bíró tudományos értékelést végezzen.⁵⁶

Tárgyi bizonyítási eszköz

A tárgyi bizonyítási eszközök köre nem meghatározható, folyamatosan bővül. tekintve a technika előrehaladását. Így külön, speciális tilalmakat aligha lehet rájuk vonatkozóan találni vagy szabni.⁵⁷ Itt sokkal inkább a pozitív jellegű előírások jelennek meg, mégpedig, hogy az egyes eszközöket hogyan lehet beszerezni, és mi ennek a módszernek a törvényi követelménye (például motozásnál, lefoglalásnál stb.). Tehát magára a bizonyítási eszközre nem található tilalmat. Ezt állapítja meg Cséka is, aki a tárgyi bizonyítási eszközök univerzális jellegéből adódóan nem talált tilalmat, legfeljebb a Király által is emlí-

⁵⁶ Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987, 233–235. o.

⁵⁷ Király Tibor (1969): i. m. 560. o.

tett dologkiadási kötelezettség alóli mentességet.⁵⁸ E szerint nem terheli sem a tanút, sem a terheltet a dolog kiadása a hatóságok részére, ha megtagadhatja a vallomástételt. Azonban ezt a rendelkezést a törvény a 152. § (1) bekezdésében fel is oldja, amikor kimondja, hogy ha a birtokos nem szolgáltatja a dolgot, akkor az megszerzhető házkutatás vagy motozás útján is.⁵⁹

A szabályozás mögött a következők állhatnak. Ha tanú a vallomástételt – mint arról szó is volt – a hozzátartozói minőség kapcsán tagadja meg, akkor feltételezhető az elfogultsága. A házkutatás során a hatóság a vallomást megtagadó tanútól szerez meg tárgyi bizonyítási eszközt. Számomra kérdéses, hogy ez mennyire helyes gyakorlat, tekintve, hogy nem kíván például a hozzátartozóját terhelő vallomást tenni a tanú, de tárgyi bizonyítási eszközt közvetlenül szolgáltat. Mindazonáltal belátom azt, hogy a törvény alapján nincs erre vonatkozó köteleessége, továbbá más az elméleti alapja a tanúvallomás megtagadásának és a házkutatásnak. Ennek alapján megállapítható, hogy a bűncselekmény felderítésére vonatkozó érdek kerül előtérbe, és sajnos nem azt mérlegeli a jogalkotó, hogy a tárgyi bizonyítási eszköz közvetett szolgáltatása ugyanahhoz vezet, mintha a hozzátartozójára terhelő vallomást⁶⁰ tenne a tanú.

Okirati bizonyítás

Az okiratok esetében nem igazán találni kifejezetten a bizonyítási eszközre vonatkozó tilalmat. Negatív irányú megközelítés jelenik meg, ugyanis egyes tényeket csak okirattal lehet bizonyítani, ezáltal a más bizonyítási eszköz alkalmazásának a tilalmáról beszélhetünk. Az okiratok valamilyen tény, adat valóságának, esemény megtörténtének vagy nyilatkozat megtételének bizonyítására készülnek. Okiratnak nevezhető az előbbieket bizonyítására alkalmas okirati kivonat vagy tárgyi bizonyítási eszköz is. Az okirati bizonyítás során az előbbieken nem esett szó az adott tény szempontjából kötelező bizonyításról. Mivel vannak tények, amelyeket csak adott okirattal lehet bizonyítani (például az eljárásban a terhelt büntetettsége csak korábbi jogerős bírói ítélettel bizonyítható, vagy a fiatalok terhelt életkora, ami kizárólag közokirattal

⁵⁸ Cséka Ervin (1991): i. m. 88. o.

⁵⁹ Király Tibor (1969): i. m. 560. o.

⁶⁰ A tanúvallomásnál irtak kapcsán megállapíthatóvá vált, hogy a tanúzási kötelezettség és a hozzátartozói viszony értékelésekor a jogalkotó az utóbbit preferálja. Jelen esetben viszont a hozzátartozói viszony megkerülése történik azzal, hogy tárgyi bizonyítási eszközt szerez be a hatóság házkutatás útján. Itt a mérleg a bűncselekmény felderítésének érdeke felé húz a hozzátartozói viszony hátrányára.

bizonyítható), ezáltal egyértelmű, hogy minden más lehetőség kizárt. Ez egyfelől a bizonyítás tárgyára vonatkozóan tilalom, de tilalom a más eszköz alkalmazására is.⁶¹

A terhelt vallomása

A terhelt vallomásával kapcsolatos tilalmak az önkéntes és a szabad vallomástételnek a garanciái.⁶² Így a törvény nem kötelezheti a terheltet a vallomás megtételére semmilyen esetben sem, továbbá az igazmondásra sem.⁶³ Ez utóbbinak egyetlen korlátját állítja fel, mégpedig, hogy mást hamisan bűncselekmény elkövetésével nem vádolhat. Emellett az eljárásban bármikor dönthet úgy, hogy bár korábban megtagadta a vallomástételt, mégis tesz vallomást. A terhelt vallomása tekintetében csak olyan tilalmat találhatunk, amely irányadó a szakértőkre és a tanúkra nézve is, ezzel általánosabbá téve a rendelkezést. Így nyilván a befolyásolására alkalmas kérdésfeltevés, a kényszerítől, fenyegetéstől mentes vallomástételi lehetőség. Ezek az esetek mind a bizonyítási módszerekre vonatkozó tilalmak körét adják meg.

A terhelti kihallgatás két nagy egységének tárgyalása (nem érdemi kihallgatás, érdemi kihallgatás) kapcsán Gácsi Anett érdemi részi kihallgatásnak tekint a Be. 117. § (3) bekezdésében található kérdések feltevését.⁶⁴ Ezzel a megállapítással vitatkoznom kell, mert az elhatárolás alapja a tényállás felderítésére vonatkozó kérdésfeltevés. Tehát a nem érdemi rész azt jelenti, hogy formális kérdéseket tesznek fel a gyanúsítottaknak, és ezek magukban foglalják a munkahelyére, családi, vagyoni viszonyaira [Be. 117. § (3) bekezdés] vonatkozó kérdéseket is. Az érdemi kihallgatás a tényállás tisztázására vonatkozik.⁶⁵ Teljes mértékben helyes Gácsi Anett megállapítása, miszerint a Be. 117. § (3) bekezdésében foglaltakra adott válasz befolyásolja a bünteteskiszabást. Ugyanakkor a terhelt bűnössége nem ezen dől el, hanem a tényállás felderítésén és bizonyítékokkal való alátámasztásán, tehát az említett (3) bekezdés szerinti kérdések csak és kizárólag a bűnösségi – enyhítő és súlyosító – körülményeket befolyásolják, de a bűnösség megállapítását magát nem.

61 Cséka Ervin (1991): i. m. 88. o.

62 Király Tibor (1969): i. m. 560. o.

63 Az angolszász eljárásban a vádlott vallomása a tanúvallomások körében értékelendő, ezáltal igazmondási kötelezettsége van. Érdekes – de a tanulmány terjedelmét jócskán meghaladó – kérdés, hogy átvethetnénk-e ezt a fajta szabályozást. Vö. Hack Péter: A kihallgatás rendszere a tárgyaláson. *Collega*, 1997/6., 14. o.

64 Gácsi Anett Erzsébet (2015): i. m. 157. o.

65 Király Tibor (2008): i. m. 273. o.

Király Tibor szerint különleges a helyzete a terhelti vallomásnak, hiszen az összes többi bizonyítási eszköz pontosan ennek a pótlását szolgálja.⁶⁶ A terhelt vallomása kapcsán is felvetődik azonban gyakorlati kérdés. Ha a terhelt megtagadja a vallomástételt, a hatóság nem tehet fel további kérdéseket. Ennek a szabálynak a megkerülése azonban a gyakorlatban úgy történhet, hogy a terhelt nem kíván vallomást tenni, majd a hatóság tagja megkérdezi, hogy kérdésekre kíván-e válaszolni, mire a terhelt azt válaszolja, hogy igen. A neuralgikus pont: ezekből a válaszokból szerezhető bizonyíték a későbbiekben felhasználható-e? Véleményem szerint ha a terhelt megtagadja a vallomástételt, akkor le kell zárni az ügyre vonatkozó kérdésfeltevést, így jogszerű bizonyíték egyáltalán nem szerezhető a válaszaiból. Az ilyen gyakorlatot – amely a kérdésfeltevésre épül – hibásnak tartom, mert a kérdésekre való válaszadás terhelti vallomáshoz vezet, amely felhasználható (ellen) bizonyítási eszközként. Tehát a vallomásmegtagadás jogával hiába él a terhelt, ugyanoda jutunk, hogy a törvény „kijátszásával”, akarata ellenére vallomást tesz. A törvény csak azt jelzi, hogy nem lehet kérdéseket intézni a terhelthez, ugyanakkor a szabály megkerülésének (egyben látszólagos betartásának) a következményeiről nem szól.

Tremmel Flórián azt az elvet vallja, hogy ha a vádlott a bíróság előtt a Miranda-figyelmeztetésekre⁶⁷ reagálva megtagadja a vallomástételt, akkor a korábbi szakaszban tett vallomása ettől függetlenül a bizonyítás anyagává tehető felolvasással.⁶⁸ Az egyik érve az, hogy figyelmeztetés után tesz vallomást a terhelt. Véleményem szerint a figyelmeztetéshez, továbbá a védekezés szabadságához hozzátartozik, hogy a terhelt bármikor megtagadhatja a vallomástételt, továbbá nem használható fel – éppen a védekezés szabadsága miatt – a korábbi vallomása. A másik érvét a „mérgezett fa gyümölcse” doktrínájára vezeti vissza, ennek alapján azt állapítja meg, hogy a vallomásból szerzett további bizonyítékok kizárására is sor kerül, de ez nem engedhető meg. Szerintem ebben az esetben a kizárt bizonyíték nem a törvénysértés miatt nem kerül bírói értékelés alá, hanem amiatt, hogy a vádlott él a hallgatás jogával a tárgyalási szakaszban. Még ha ezek után elfogadnánk is Tremmel állítását, a magyar jog szerint a törvénysértő bizonyítékból is eredhet törvé-

66 Király Tibor (1969): i. m. 559. o.

67 Miranda-figyelmeztetésnek nevezzük a terhelt vallomásmegtagadási jogára figyelmeztetést. *Miranda v. Arizona*, 384. US. 436. 1966

68 Tremmel Flórián: „Örökzöld kérdések” és új kihívások a büntető bizonyításban. In: Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): i. m. 494. o.

nyes bizonyíték: az alapvetően törvénysértő bizonyítékot (a mérgezett fa) kizárják, míg az abból következő bizonyíték (a gyümölcs) egészséges.⁶⁹

A bizonyítási előírások megsértésének következményei

A bizonyítási tilalmak ellenére beszerzett bizonyítékokat ideális esetben a bíróság kirekeszti a többi bizonyíték közül, és nem is mérlegeli őket.⁷⁰ A nem egyértelmű, a törvény által nem szabályozott és a tanulmányban is bemutatott bizonyítási szabálytalanságok esetén is ugyanígy kell eljárnia. A következőkben azt fogom megvizsgálni, hogy a mindezek ellenére hozott bírósági ítélettel a másodfokú eljárásban mi történhet.

A hatályos törvény 348. § (1) bekezdése alapján a másodfokú eljárásban a teljes revízió elve érvényesül. (A másodfokú eljárás megindulásának feltétele, hogy az elsőfokú határozat ellen az arra jogosultak éljenek a fellebbezési jogukkal.) A teljes revízió elvéből következik, hogy a másodfokú bíróság nemcsak az elsőfokú határozatot, hanem magát az elsőfokú eljárást is felülvizsgálja. Ebben az értelemben a bizonyításra vonatkozó eljárási cselekményeknek, a bizonyítás általános szabályainak a törvényességét is nézi.⁷¹

A hatályon kívül helyezési okok csoportosíthatók abszolút és relatív hatályon kívül helyezési okokra. Az abszolút okok⁷² esetében a hiba a hatályon kívül helyezésre okot adó körülmény természetében keresendő (például a tárgyaláson nem vett részt az ügyész), súlyos eljárási szabálysértés vezet hozzá. Korábban semmisségi okoknak nevezték őket⁷³, ez és az abszolút jelző is azt fejezi ki, hogy a bíróságnak mérlegelés nélkül kell hatályon kívül helyezni a határozatot.

A relatív hatályon kívül helyezési okok⁷⁴ esetében a bíróság mérlegeli az ok kihatását az érdemi elbírálásra, és csak ez alapján semmisíti meg a hatá-

69 Erdei Árpád: Tilalmak a bizonyításban. In: Erdei Árpád (szerk.): Tények és kilátások. KJK, Budapest, 1995, 53. o.

70 A bíróság csak annyiban vizsgálja meg őket, hogy meg tudja állapítani a bizonyíték jogsértő voltát. A bizonyítékok kizárásának okáról pedig számot kell adnia az ítéletében. Vö. Holé Katalin – Kadlót Erzsébet (szerk.): A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata. IV. kötet. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2008, 188. o.

71 Uo. V. kötet, 39. o.

72 Be. 373. § (1) bek. II., III. és IV. pont

73 Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2012, 331. o.

74 Be. 375–378. §

rozatot.⁷⁵ Relatív ok alapján hatályon kívül helyezésre három okból kerülhet sor: eljárási szabálysértés; megalapozatlanság; az oportunitás elve.⁷⁶

Akkor kap jelentőséget ez a kategória, ha az elsőfokú eljárásban „*olyan eljárási szabálysértés történt, amely lényeges hatással volt az eljárás lefolytatására, illetőleg a bűnösség megállapítására, a bűncselekmény minősítésére, illetőleg a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására. Ilyennek kell tekinteni különösen, ha a bizonyítás törvényességére vonatkozó szabályokat megsértették, az eljárásban részt vevő személyek a törvényes jogaikat nem gyakorolhatták, vagy ezek gyakorlását korlátozták.*”⁷⁷ Az eljárás időszereiségére figyelemmel így mindazok az apróbb szabálysértések, amelyek nem befolyásolták lényegesen az érdemi döntést, csak megállapításra kerülnek, de nem vonnak maguk után jogkövetkezményt.⁷⁸

A tanulmányban felhozott és véleményem szerint kardinális eseteknél joggal vetődik fel a kérdés, hogy a szabálysértések az érdemi döntésre kihathatnak-e olyan mértékben, hogy megalapozzák a hatályon kívül helyező határozat meghozatalát. Úgy gondolom, hogy a (korona)tanú és a terhelt esetében mindenképpen megállapítható, hiszen döntően befolyásolják a bűnösségről való döntést a törvénytől a bíróság elé vitt vallomásokban szereplő információk. A törvényben a (például személyiségi) jogokat sértő adatok nyilvánosságra hozatalára sem találunk az eljáró hatóságra vonatkozóan szankciót, holott mint a bizonyítás speciális elvének, érvényesülnie kellene.

A bizonyításban elkövetett hiba közvetlenül megalapozatlansághoz vezet. Az eljárási hibát nem lehet reformatórius jogkörben kijavítani, ezáltal az eljárási hiba miatt beálló helyzetet sem lehet orvosolni megváltoztató döntéssel. Ezek alapján, ha az adott – lényeges kihatást előidéző – bizonyítékot kizárjuk, akkor előáll a helyzet, hogy megalapozatlan lesz az ítélet.

Az elsőfokú bíróságnak nem az a feladata, hogy a nyomozás egészét nézze, és ennek alapján állapítsa meg, hogy a bizonyítási eszközök összegyűjtése és rögzítése során a törvénynek megfelelően járt-e el a hatóság.⁷⁹ A bíróságnak az összes bizonyítékot meg kell néznie egyenként, beleértve az összegyűjtés törvényességét is, ezután kell logikailag kirekeszteni a nem megfelelő bizonyítékokat, és végül összességében értékelnie. A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróságnak ezt az eljárását is vizsgálja.

⁷⁵ Cséka Ervin: A büntető jogorvoslatok alaptanai. KJK, Budapest, 1995, 258. o.

⁷⁶ Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2012, 384. o.

⁷⁷ Be. 375. § (1) bek.

⁷⁸ Holé Katalin – Kadlót Erzsébet (szerk.): i. m. V. kötet, 181. o.

⁷⁹ Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 236. o.

Mindezeket összevetve a problémát ugyanabban látom, mint *Hack Péter*: az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat a hibás vagy téves ítéleteknél kevés dolog tudja jobban rombolni.⁸⁰ Az eljárási szabálysértések tömege – miután nincs pontosan megfogalmazott garanciális szabály sem – egyrésztől hibás ítéletekhez vezet, másrésztől megmagyarázhatatlan a következmények nélkül maradásuk az eljárásban részt vevő személyek számára. Éppen erre is hangsúlyt helyezve lehetne a bizalmat építeni, másik oldalról viszont a bírói mérlegelés szabadságát is figyelembe venni.

Összegzés a szabad bizonyítás oldaláról

Az előbbieket összegezve elmondható az is, hogy a bizonyítás tárgyára, módjára és az eszközökre vonatkozó tilalmak megjelenése korlátozza a szabad bizonyítás rendszerét. Amint azt *Erdei Árpád* megállapítja, ahol korlát vagy tilalom létezik, ott szabadság aligha élhet.⁸¹ Ezek a korlátok az eljárásban részt vevők jogaira is tekintettel kerültek a törvénybe, miközben az is elmondható, hogy a kötelező alkalmazásuk vagy a kötelező alkalmazásuk ellenére történő használatuk tiltása a szabadságra vetítve „akadály” az eljárásban.

A bírónak a tilalmak ellenére beszerzett bizonyítékokat ki kell rekesztenie, és nem mérlegelheti azokat semmilyen formában, még csak sejtetnie sem szabad, hogy azokból bármiféle – még ha az igazság szempontjából helyes – következtetést vont le. Az egyes bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmakból jól látszik, hogy mennyire szűk azok felhasználhatóságának a szabadsága. A bírói mérlegelésben korlátot jelentő tényező, hogy akár bevonja, akár kizárja az adott bizonyítékot a bizonyítékok köréből, köteles azt megindokolni. Köteles továbbá a döntéséhez vezető logikai következtetésekről, folyamatról is beszámolni a határozatában. Tehát a szabad meggyőződés alapján való döntés klasszikus értelemben aligha található meg a törvényben. A bírói vezeteti egyfajta zsinórmérték, és csak ezután jelenhet meg a mérlegelési szabadsága.

Amit a törvény nem tilt, azt szabad – szokás mondani. Ez anyagi jogi értelemben helyes megállapítás. Eljárásjogi értelemben azonban nem. A kételyek, a kételyekből következő utólagos bizonyítási szabálytalanságok mind-mind jogbizonytalansághoz vezetnek. Visszaélésre ad módot, ha nem szabályozzuk

⁸⁰ Hack Péter: A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 49. o.

⁸¹ Erdei Árpád (1995): i. m. 50. o.

jól a bizonyítási kérdéseket. Az említett javaslatok egyértelművé tennék a problémás „lappangó” tilalmak kapcsán felvetődő bizonyítási nehézségeket. A tisztességes eljárás megköveteli a szabályozottságot – szabályozottságban pedig soha nem lesz szabad a bizonyítás.

IRODALOM

Alföldi Ágnes Dóra: A poligráf alkalmazásának anomáliái a büntetőeljáráásban. *Ügyészek Lapja*, 2013/1.

Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007

Budaházi Árpád: Poligráf a büntetőeljáráásban. *Belügyi Szemle*, 2011/12.

Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Károlyi Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: A büntetőeljárási jog alapvonalai I. Bába Kiadó, Szeged, 2006

Cséka Ervin: „Örökzöld” kérdések a büntető bizonyításban. In: **Farkas Ákos – Görgényi Ilona – Lévai Miklós (szerk.):** Ünnepi tanulmányok Horváth Tibor 70. születésnapja tiszteletére. Miskolc, 1997

Cséka Ervin: A bizonyítást kizáró szabályok a büntető eljárásban. In: **Tóth Károly (szerk.):** In memoriam dr. Kovács István akadémikus, egyetemi tanár. Szeged, 1991, 71–95. o.

Cséka Ervin: A büntető jogorvoslatok aaptanai. KJK, Budapest, 1995

Erdei Árpád: Az igazság megállapítása, törvényesség és igazságosság – szempontok a büntetőbírói döntés minőségének a megítéléséhez. In: **Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Erdei Árpád:** Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. *Magyar Jog*, 1988/3.

Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987

Erdei Árpád: Tilalmak a bizonyításban. In: **Erdei Árpád (szerk.):** Tények és kilátások. KJK, Budapest, 1995, 47–61. o.

Fantoly Zsanett (szerk.): Sapient sat. Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2012, 112. o.

Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljáráás. Complex Kiadó, Budapest, 2012

Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2012

Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és intélcúciói. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest, 2014

Gácsi Anett Erzsébet: A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljáráásban. PhD-értekezés. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2015

Gácsi Anett Erzsébet: Bizonyítási tilalmak a magyar büntetőeljáráásban: a törvénytértő (jogellenes) bizonyítékok kizárása. In: **Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.):** Sapient sat. Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2012, 181. o.

Hack Péter: A kihallgatás rendszere a tárgyaláson. *Collega*, 1997/6.

Hack Péter: A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008

Hack Péter (szerk.): Büntetőeljárás jog I. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014

Holé Katalin – Kadlót Erzsébet (szerk.): A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata. IV. kötet. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2008

Horváth Georgina: A poligráf a büntetőeljárás rendszerében. In: **Hack Péter – Király Eszter – Korinek László – Patyi András (szerk.):** Gályapadból laboratóriumot. Tanulmányok Finszter Géza professzor tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015, 271–279. o.

Király Tibor: A bírói megismerés határai a büntető eljárásban. *Jogtudományi Közlemények*, 1969/11.

Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről. KJK, Budapest, 1972

Király Tibor: Büntető eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008

Larin, A. M.: Poligráf és személyiségi jogok a büntető eljárásban. *Magyar Jog*, 1982/4.

Szijártó István: Poligráf a büntetőeljárásban. *Bűnügyi Szemle*, 1998/7–8.

Tremmel Flórián: „Örökzöld kérdések” és új kihívások a büntető bizonyításban. In: **Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.):** Sapienti sat. Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2012, 494. o.

Vadász Viktor: A szabad bizonyítás elve és a bizonyítékok felhasználásának törvényi tilalma. *Ügyészek Lapja*, 2009/6.